

Роль бібліотек у формуванні духовного потенціалу нації та збереженні культурної спадщини

СОЛОІДЕНКО Галина Іванівна

Провідний науковий співробітник Національної бібліотеки

України імені В. І. Вернадського, канд. іст. наук, с.н.с.

e-mail: soloidenko@ukr.net

Анотація

У статті подається аналіз роботи бібліотек академічних установ із формування науково-інформаційних ресурсів.

Ключові слова: *бібліотека, науково-інформаційні ресурси, історико-культурна спадщина.*

Abstract

In the article «The Role of Libraries in Forming Nation Mental Potential and Preserving Cultural Heritage» of H. Soloidenko the work of academic institutions' libraries on forming scientific information resources is analysed.

Keywords: *library, scientific information resources, historic cultural heritage.*

Ми живемо в час, коли процеси глобалізації, інформатизації та інтелектуалізації усіх сфер людської діяльності, їх синтез, діалектична єдність і взаємообумовленість визначають генеральну лінію розвитку людства на найближчу перспективу. Завдання гармонізувати інформаційну діяльність в суспільстві, поєднати глобальні процеси з інтересами розвитку особистості та прав людини, відобразити наше національне та культурне розмаїття, сьогодні є актуальними для багатьох

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

організацій та установ нашої держави. Цей процес не може відбуватися без національних та наукових бібліотек, що зберігають величезні фонди історико-культурної спадщини, акумулюють історичний розвиток народу та творчий здобуток його видатних особистостей [1].

Починаючи з 1992 р. низкою законів та законодавчих актів були окреслені основні завдання формування системи національних інформаційних ресурсів, організації ринку інформаційних продуктів та послуг, створення локальних та загальнодержавних комп'ютерних мереж, інтегрування національного інформаційного масиву у світовий інформаційний простір.

Положення про Державний реєстр національного культурного надбання, прийняте Кабінетом Міністрів України у 1992 р. заклало основні засади для збереження духовної пам'яті людства, що зосереджена переважно в бібліотеках, музеях і архівах. Колективом фахівців НБУВ, який є визнаним методичним центром у галузі наукового опису рукописних книг та стародруків, були розроблені методичні рекомендації з метою уніфікувати описи кирилических рукописних книг і стародруків та об'єднати інформацію в єдиному державному реєстрі [2].

Питання організації електронного ресурсу історико-культурних фондів, що належать національним бібліотекам (НБУВ та ЛННБ), бібліотекам науково-дослідних установ НАН України знайшли відображення в Постанові президії НАН України «Про інформатизацію соціогуманітарних досліджень» від 10.10.1997 р. Для реалізації цих завдань президією була створена Наукова рада «Інтелектуальні інформаційні технології», діяльність якої спрямовувалась на науково-методичний супровід упровадження інноваційних технологій. Уся ця діяльність упродовж останніх десятиліть сприяла формуванню електронного простору національної культурної спадщини, цивілізованого ринку інформаційних продуктів та послуг, створенню їх розгалуженої інфраструктури, збереженню інформаційних

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

ресурсів, включенню їх до системи найважливіших ресурсів держави тощо.

Національна книжкова спадщина стала об'єктом поглибленого дослідження та ґрунтового наукового опису лише з 90-х років ХХ ст. Вагомим внеском у розвиток національної ідентифікації сучасного суспільства стало створення повної національної бібліографії, що віддзеркалює історичний розвиток народу, нації, починаючи від витоків писемності та друку і до сьогодення. Реалізацією мети програми «Національна бібліографія України» стало створення зводу рукописної, друкованої, електронної україніки, підготовка електронних баз даних, науково-бібліографічних видань серії «Національна бібліографія України», видання покажчиків і каталогів широкого видового спектру: рукописів, книг, газет, картографічних, нотографічних, образотворчих видань, видань зарубіжної україніки, тобто всього того, що було створено в процесі тривалого історичного розвитку нашого народу.

Робота у цьому напрямі розпочалася з підготовки видання «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського за 1798–1923 рр.»; Національна парламентська бібліотека України підготувала і видала «Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України» за 1798–1923 рр., Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника – «Репертуар української книги 1798–1916: матеріали до бібліографії» [4].

З 1993 р. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника працює над створенням національної бібліографії української преси, в межах наукової проблеми «Документальна пам'ять України» реалізує чотири наукові теми та формує відповідні бази даних. Науково-дослідний відділ історичних колекцій ЛННБ, який займається дослідженням колекцій рукописної та книжкової україніки в Україні і за кордоном, уведенням їх до наукового обігу та публікацією цінних для історії

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

й культури маловідомих джерел, завершив виконання теми «Українські книжкові та рукописні зібрання Центрально-Східної Європи» [5].

Тема репертуару – найактуальніше завдання, що стоїть нині перед бібліотечною наукою. Її розроблення великою мірою сприяє вирішенню головного завдання, пов'язаного з формуванням духовного потенціалу нації та збереженням культурної спадщини. Лише тісна співпраця національних та державних бібліотек, бібліотек науково-дослідних установ НАН України та бібліотек вишів може забезпечити чітку орієнтацію їх діяльності в напрямі вирішення репертуарних завдань.

Значні науково-інформаційні ресурси формуються й бібліотеками академічних установ. У них наповнюється понад 120 баз даних, переважно, бібліографічних, які містять близько 180 тис. записів. Як правило в базах даних установ НАН України зберігається унікальна інформація, багатюща національно-культурна спадщина. Найбільші за кількістю бібліографічних записів ЕК створено в бібліотеках інститутів проблем міцності (136185 записів), зоології (105000 записів), економіки промисловості (80000 записів), Радіоастрономічного інституту (77500 записів), математики (60000 записів), археології (52500 записів) [7].

Окремі бібліотеки науково-дослідних установ до електронних каталогів включають бібліографічні бази даних особових бібліотек учених. Наприклад, в ЕК Інституту металофізики представлені: «Бібліотека Д. К. Заболотного», «Особова бібліотека акад. А. А. Смирнова», «Особова бібліотека чл.-кор. АН УРСР М. Кривоглаза», «Книжкове зібрання академіка В. М. Свечнікова», «Особова бібліотека академіка АН УРСР В. Н. Гриднева». Бібліотека Інституту електрозварювання надає доступ до БД «Література з особистої бібліотеки Б. Є. Патона», бібліотека Інституту електронної фізики – до БД «Особова бібліотека проф. І. П. Запісочного»,

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

бібліотека Інституту проблем міцності – до БД «Бібліотека Г. С. Писаренка» та «Бібліотека С. В. Серенсена», бібліотека Інституту регіональних досліджень – до БД «Бібліотека академіка НАН України М. І. Долішного», бібліотека Інституту теоретичної фізики – до БД «Бібліотека д-ра. фіз.-мат. наук А. Й. Тешенка».

У рамках цільової комплексної програми наукових досліджень «Вивчення пам'яток вітчизняної історико-культурної спадщини та їх актуалізація в житті сучасного українського суспільства», започаткованої у 2006 р., бібліотеки установ-учасниць проекту розпочали формування БД з історії і культури українського народу, етнічних меншин, зокрема, пам'яткознавства, етнологічного, фольклористичного, іконографічного спрямування; оприлюднення інформації в мережі Інтернет та підготовку лазерних дисків з інформаційними ресурсами і продуктами для широкого кола користувачів (інститути українознавства, української мови, енциклопедичних досліджень, Центр пам'яткознавства, Український мовно-інформаційний фонд) [3].

Бібліотека Інституту археології, в якій вже понад півстоліття ведеться картотека статей з археології та давньої історії, значно активізувала роботу по переведенню цієї картотеки в електронну форму. Бібліотека Інституту народознавства, фонд якої багатий образотворчими матеріалами, розпочала роботу зі створення електронної версії каталогу поштівки (колекція НТШ), переведено в електронну форму 3145 записів. Співробітники Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка завершили роботу над бібліографічним покажчиком «Українська книга у фондах бібліотеки Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка (1798-1923 рр.), куди ввійшли матеріали з фонду науково-інформаційного відділу та колекція «Бібліотека І. Я. Франка».

Результатом скрупульозного вивчення всього потоку фахової інформації, що надходить до інститутів, її анотування та

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

упорядкування стали видання: дев'ятий випуск анотованого бібліографічного щорічника «Бібліографія українського гончарства», який видає бібліотека Інституту керамології, сім випусків (1112 позицій) анотованого покажчика статей періодичних і продовжуваних видань «Геотехнологія», що охоплює всю наукову тематику Інституту геотехнічної механіки за десятьма розділами; шість випусків сигнальної інформації «Сварка и родственные технологии», підготовлені Інститутом електрозварювання на основі розкриття змісту 238 російських і українських та 132 іноземних наукових журналів, а також матеріалів наукових конференцій і симпозіумів (3517 позицій).

У серії тематичних покажчиків, які видає бібліотека Інституту кібернетики, у 2011 р. вийшов ретроспективний покажчик «Математичне забезпечення загального та прикладного призначення», що включав літературу за 2007–2011 рр. Бібліотека Інституту металофізики видала шостий випуск тематичного покажчика «Нанорозмірні системи, наноматеріали, нанотехнології», який постійно використовується спеціалістами не тільки Інституту металофізики, а й тих установ Академії, які розробляють цю тематику. Джерельною базою зі створення наукових статей для «Енциклопедії Сучасної України» та інших наукових видань став підготовлений бібліотекою Інституту енциклопедичних досліджень бібліографічний посібник «Науковці України ХХ–ХХІ століть: метабібліографія».

У системі створення і розповсюдження електронних ресурсів все більшого поширення набувають електронні репозитарії. Досвід бібліотек України, зокрема бібліотек академічної мережі, зі створення відкритих електронних архівів (репозитаріїв) визнано успішним на міжнародному рівні. Згідно з Реєстром репозитаріїв відкритого доступу, у світі зафіксовано більше 200 відкритих архівів, з них 28 – на Україні. В рейтингу веб-сторінок світових репозитаріїв, який здійснює дослідницька група Cybermetrics Lab, репозитарій Інституту біології південних морів у 2011 р. посідав 641 місце, а вже на січень

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

2012 р. – 449 місце серед зареєстрованих у світі (Презентаційну карту репозитаріїв у світі див. за адресою <http://maps.repository66.org>.) [6].

Актуалізація меморіальної та соціокультурної функцій бібліотек у світі всезростаючого інтересу суспільства до історичної пам'яті народів проявляється у нових глобальних проєктах, зокрема, таких як Всесвітня цифрова бібліотека, Europeana, Євразійська бібліотека та ін. НБУВ є учасницею електронної бібліотеки «Золота колекція Євразії» започаткованої Некомерційним партнерством «Бібліотечна Асамблея Євразії». Основна ідея проєкту – представлення найвидатніших та найцінніших видань, що віддзеркалюють специфіку народів країн ЄвроАзЄС та інших держав – учасниць СНД, а також розкривають історичне коріння, культурно-духовні зв'язки, взаємодію між народами Співдружності. Проєктом передбачається створення багатомовного доступу до оцифрованих зібрань євразійських національних бібліотек з метою підтримки ролі бібліотек країн СНД у забезпеченні ними збереженості національного культурного надбання і доступності знань у цій галузі.

В Україні розпочато створення єдиної електронної бібліотеки «Бібліотека–XXI», доступ до якої отримає кожний. Організація електронного ресурсу історико-культурних фондів дасть змогу повноцінно репрезентувати духовну спадщину в бібліотечних ресурсах, відкриє нові можливості в реалізації продуктивних сил суспільства, забезпечить зростання його інтелектуального та духовного потенціалу.

Розглядаючи бібліотеку як культурно-цивілізаційний феномен, явище, що має багато вимірів, але загальну мету – збереження і поширення культури та духовності у найширшому сенсі цих понять, включаючи й розвиток особи, сьогодні необхідно визначити і впровадити методи поєднання всього спектру гуманітарних і технологічних завдань, необхідних для зміцнення позицій бібліотеки, виконання її високої місії.

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна

Список використаних джерел:

1. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – 248 с.
2. Ковальчук Г. Діяльність бібліотек зі збереження національної документальної спадщини: проблеми кооперації / Г.Ковальчук // Бібл. планета. – 2010. – № 3. – С. 9–11.
3. Науково-інформаційна діяльність НАН України // Звіт про діяльність Національної академії наук України у 2011 р.: у 2-х ч. – Ч. 2. – К., 2012. – С. 99–107.
4. Омельчук В. Національна бібліографія України – пріоритетний напрям наукової діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / Володимир Омельчук, Дмитро Устиновський // Бібл. вісн. – 2011. – № 2. – С. 3–10.
5. Романюк М. Скарбниця національної пам'яті / Романюк М. // Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника: історія та сучасність. – Львів, 2010. – С. 3–16.
6. Слипецький Д. Створення електронного репозитарію Інституту біології південних морів НАН України на основі вільно поширюваного програмного забезпечення / Д. Слипецький, В. Горбунов, О. Сергеева // Бібл. вісн. – 2008. – № 3. – С. 16–21.
7. Робота бібліотек науково-дослідних установ НАН України: інформаційно-аналітичний огляд / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2011. – Вип. 16. – 215 с.

Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства»
25 жовтня 2012 р., Львів, Україна